

Underlätta kommunanställdas möjligheter att ta uppdrag som familjehem och jourhem

Inledning

Social- och omsorgsnämnden har i kommunens Budget för 2021 fått ett strategiskt utvecklingsuppdrag att i samverkan med kommunstyrelsen utreda möjligheterna att underlätta för kommunanställda att ta uppdrag som familje-/jourhem.

Svårigheter med att rekrytera familjehem och jourhem till barn som behöver familjehemsvård leder till att behovet av externa konsulentstödda familjehem ökar. Det ger ökade kostnader, samtidigt som det inte garanterar en högre kvalitet i omhändertagandet av det enskilda barnet.

Bakgrund

Familjehem är ett enskilt hem som på socialnämndens uppdrag tar emot barn för stadigvarande vård och fostran, och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. *Jourhem* avser ett enskilt hem, som vid upprepade tillfällen tar emot olika barn för tillfällig vård och fostran. En placering i jourhem kan bli aktuell i avvaktan på att barnet eller den unge ska kunna flytta tillbaka till vårdnadshavarna eller i väntan på en mera varaktig annan lösning. För att placera ett barn för stadigvarande vård och fostran i ett familjehem eller för tillfällig vård och fostran i ett jourhem krävs att socialnämnden har utrett hemmets lämplighet. Socialtjänsten har ansvar för att rekrytera och utreda familjehem, erbjuda stöd och utbildning samt säkerställa att vården i hemmen håller god kvalitet.

Det råder i Sverige generellt en brist på och konkurrens om jour- och familjehem. Det är svårt att hitta tillräckligt många familjehem och att matcha lämpliga hem med enskilda barn och ungas vårdbehov. Utbudet av familjehem och jourhem styrs av tillgången på personer som är villiga att ta dessa uppdrag, och som kan matchas med kommunens efterfrågan.

Gruppen barn och unga som har behov av familjehem och jourhem har förändrats över tid i Sverige bl.a. avseende antal, ålder och vårdbehov. Det ställer större krav på familjehemmens tid och kompetens (Socialstyrelsen, 2018). När människor tidigare tillfrågats om det främsta hindret för att bli familjehem har det vanligaste svaret varit tid (Socialstyrelsen, 2016). Senare studier har även visat att de ekonomiska förutsättningarna (arvodet) har börjat bli ett viktigare incitament för familjehemmen.

Familjehem rekryteras idag både av kommunerna och av privata vårdgivare, som oftast erbjuder *konsulentstöd* till familjehemmen. Kommunerna och de privata aktörerna konkurrerar alltför ofta om samma familjehem. De privata vårdgivarna kan

t.ex. ofta erbjuda högre ekonomisk ersättning till familjehemmen än kommunerna. De har också möjlighet att åta sig uppdrag till flera/många kommuner, och kan på så sätt bredda rekryteringsbasen. Enskilda verksamheter med *konsulentstöd till familjehem och jourhem* (s.k. konsulentstödda jour- och familjehem) har växt stadigt i antal och har ökat kraftigt under de senaste åren. Konsulentverksamheterna har inget vårdansvar för de barn eller unga som är placerade i familjehem eller jourhem som är knutna till verksamheten, konsulenternas uppgift är att vara ett stöd till familjehemmen och ge dem handledning. Det är alltid socialnämnden som beslutar om att placera ett barn i ett familjehem eller jourhem, detta gäller även om det är ett konsulentstött familjehem. (Socialstyrelsen, 2020).

Det saknas nationell uppföljning, samt analys av framgångsfaktorer kring rekrytering inom familjehemsvård. Forskare vid Linköpings universitet har därför under våren 2021 tilldelats 5,8 miljoner i forskningsmedel från Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) för det fleråriga projektet "Familjehem sökes. Rekrytering, bedömning och samverkan inom familjehemsvården", som bland annat ska undersöka varför inte fler ansöker om att bli familjehem. Forskningsprojektet ska även undersöka på vilka grunder som sökande familjer bedöms som lämpliga eller olämpliga och hur kommuner hanterar konkurrensen om familjehemmen.

Forte beviljade även 2019 en miljon i planeringsbidrag till projektet "Rekrytering, utredning och matchning av familjehem" vid Linköpings universitet. Planeringsbidraget har använts för att i samverkan med SKR och Linköpings kommun, förbereda två studier av rekryterings- och utredningsprocessen och av kommunala samverkansprojekt kring familjehemsrekrytering. Linköpings kommun har bidragit till forskningsprojektet genom att medarbetare vid nuvarande enhet Rekrytering och matchning inom social- och omsorgsförvaltningen har ingått i forskningsprojektet.

Frivilligcentrum inrättades 2017, efter beslut i socialnämnd och kommunstyrelse, i syfte att skapa en verksamhet för Linköpings kommun som tillvaratar intresset och den vilja som finns hos kommuninvånare för att göra en insats för någon annan. Två heltidsanställda tjänstepersoner har sedan 2017 arbetat i verksamheten. Målet med Frivilligcentrums verksamhet är att skapa ett kontinuerligt tillflöde av intressenter genom att bl.a. öka allmänhetens kunskap och kännedom om de frivilliguppdrag som finns, att utgöra *en gemensam väg in* för frivilliga uppdragstagare och att vara navet när det gäller all rekrytering av frivilliga resurser (jourhem, familjehem, kontaktpersoner, stödfamiljer/kontaktfamiljer, gode män) i kommunen.

Frivilligcentrum bedriver en strategisk rekrytering, riktar marknadsföringen utifrån målgrupper och verkar för ett konsekvent och långsiktigt rekryteringsarbete. Frivilligcentrum använder ett nätverksorienterat arbetssätt, vilket varit en av framgångsfaktorerna då arbetet handlar om att skapa nya kontaktytor, hitta nyckelpersoner, skapa nätverk, samverka med andra kring informationsinsatser för att nå uppdragens olika målgrupper. Genom samverkan med civilsamhällets aktörer, föreningsliv, företag får kommunikationen större effekt. Frivilligcentrum samverkar med nio andra kommuner i Östergötland för att hålla ner marknadsföringskostnader.

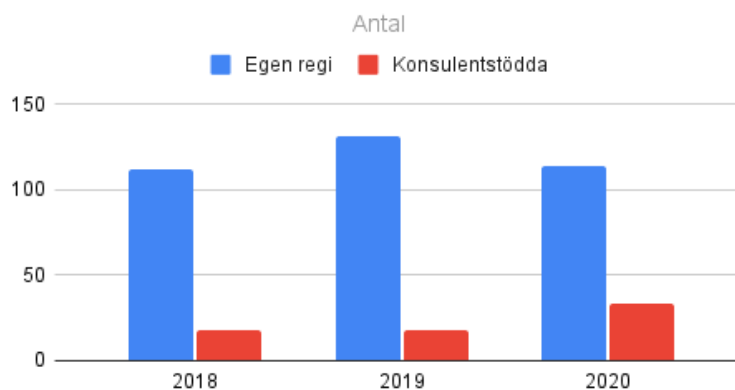
Erfarenhetsutbyte med andra kommuner i landet är en viktig del av verksamhetens utveckling.

Frivilligcentrum bistår, utifrån sitt kommunala uppdrag, bland annat enhet Rekrytering och matchning vid social- och omsorgsförvaltningen med återkommande marknadsförings- och rekryteringsaktiviteter för de lagreglerade arvoderade frivilliga uppdragen. Frivilligcentrum använder sig av den rekryteringsmodell som är beskriven i FOU- rapporten *Familjehemsrekrytering i teori och praktik* (2016). Där beskrivs fem olika områden som är viktiga för att nå målgrupperna: media, annons- och internetbaserad rekrytering, samverkan, gräsrotsarbete, nätverksarbete och varumärkesarbete.

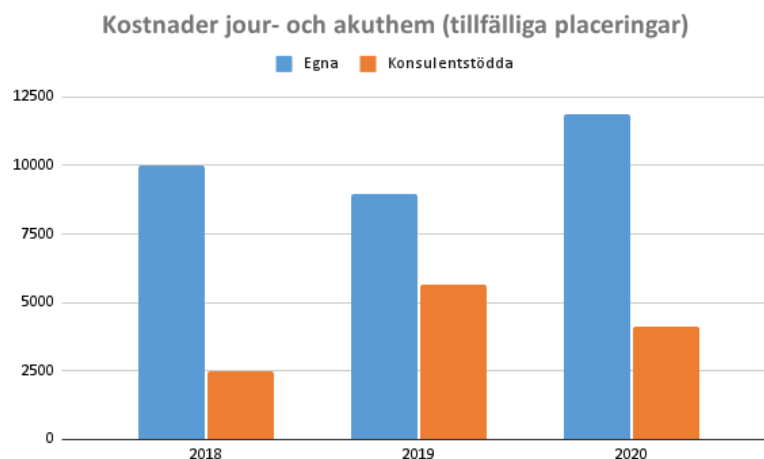
Frivilligcentrums uppdrag riktar sig till början av rekryteringsprocessen, där flera andra delar av rekryteringsprocessen påverkas och styrs av andra verksamheter inom Social-och omsorgsförvaltningen. Exempelvis hur uppdragstagares lämplighet bedöms, hur snabb återkoppling sker på inkommen ansökan och vilka villkor (ersättning, stöd och utbildning etc.) som erbjuds. Uppdragstagare/intressenter kan även själva under processen dra tillbaka sin intresseanmälan, avsluta placeringar/uppdrag i förtid eller inte välja att inte ta emot fler uppdrag.

Linköpings kommun

Barn och unga placerade i jour- och akuthem

Antalet barn och unga som har haft behov av tillfälliga placeringar under 2018 var 130 individer, under 2019 var det 149 och 2020 147 barn och unga. Andelen tillfälliga placeringar i konsulentstödda familjehem ökade kraftigt mellan 2019 och 2020, från 14 % till 24 % av det totala antalet barn och unga som var tillfälligt placerade. Så kallade ”akuthem” avser tillfälliga placeringar där hemmen inte är kontrakterade jourhem.

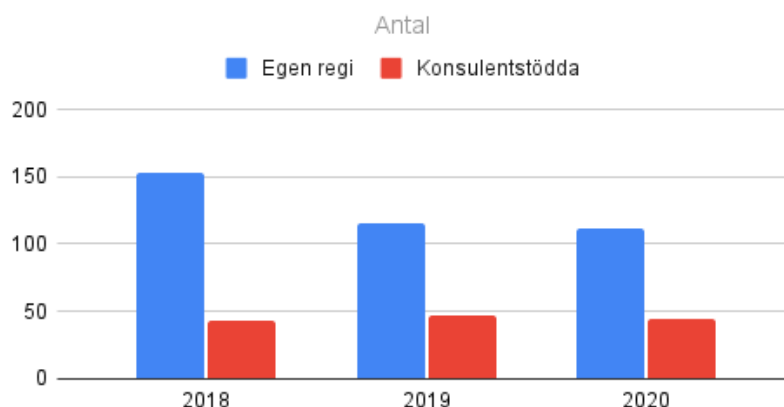

Linköpings kommun har 12 platser i arvoderade jourhem. Ofta är det 25-30 barn och ungdomar som är tillfälligt placerade samtidigt och i de fall jourhemsplatserna inte räcker till används andra hem. Det är en brist även på dessa hem varför förvaltningen får vända sig till organisationer som erbjuder konsulentstödda familjehem för att kunna verkställa besluten om placering.

De tillfälliga placeringarna blir ofta längre än planerade då det saknas familjehem som kan ta emot barn och ungdomar för stadigvarande placering. Ett barn eller en ungdom kan även bli kvar i den tillfälliga placeringen då andra insatser för barnet inte är färdiga, eller t.ex. bero på omsättning av förvaltningens personal. Om stora syskonskaror har behov av tillfällig placering skapar det en hög belastning på jour- och akuthem vilket ger avtryck i verksamheten under lång tid. Ofta behöver förvaltningen då använda konsulentstödda hem för tillfälliga placeringar. Under 2019 uppgick antalet vård dygn för tillfälliga placeringar i konsulentstödda hem 1425 dygn och 2020 1095 dygn.

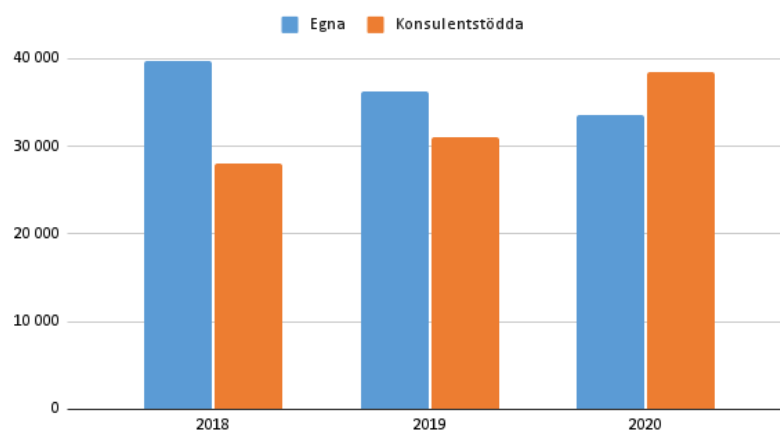
Antalet barn och unga som har varit stadigvarande placerade i familjehem har minskat från 2018 till 2020. En stor del av minskningen beror på att de ensamkommande barn som varit placerade i familjehem avslutades. Andelen barn och unga som placeras i konsulentstödda familjehem har ökat från 22 % av det totala antalet till 30 % år 2019 och 29 % 2020.

Barn och unga placerade i familjehem

Kostnaderna för den konsulentstödda familjehemsvården (stadigvarande placeringar) har ökat från 28 miljoner till 38 miljoner kronor mellan 2018 och 2020 medan kostnaderna för familjehemsvård i egen regi har minskat.

Kostnader familjehem (stadigvarande placering)

Omvärldsbevakning

Frågan om tjänstledighet för kommunanställda i och med familjehemsuppdrag har inte lyfts i någon större utsträckning i landet. Kommuner i jämförbar storlek har inte någon särskild rutin för kommunanställda att vara tjänstlediga för familjehemsuppdrag. I Jönköping finns en länsgemensam resurs för rekrytering som arbetar för 12 kommuner i Jönköpings län.

Hur frekvent kommuner använder konsulentstödda familjer för tillfälliga och stadigvarande placeringar skiljer sig åt mycket i landet. Örebro kommun använder konsulentstödda familjer i drygt 40 % av alla tillfälliga placeringar under 2018-2020 medan Södertälje kommun använder sig av konsulentstödda i runt 3 % av de tillfälliga placeringarna av barn och unga.

När det gäller stadigvarande placeringar använde Örebro kommun under 2018-2020 konsulentstödda hem i drygt 20 % av placeringarna medan Södertälje använde konsulentstödda i mellan 6 och 12 % av placeringarna.

Möjligheter för kommunanställda att ta uppdrag som familjehem och jourhem

Social- och omsorgsförvaltningen har i samverkan med kommunledningsförvaltningen/HR-staben utrett möjligheterna att underlätta för kommunanställda att ta uppdrag som familje- och jourhem. Det framkommer att det inte finns några hinder för att kommunen som arbetsgivare ställer sig positiv till att medarbetare söker tjänstledighet för att vara familjehem eller jourhem. Vid ansökan om att vara tjänstledig för dessa uppdrag behöver arbetsgivaren få ansökan minst två månader innan och om den som är familjehemsledig skulle vilja komma åter i tjänst tidigare än planerat kan det ske med en månads varsel. Tjänstledighet för uppdrag som jourhem och familjehem kan vara mellan 6-12 månader i taget, och beviljas om verksamheten tillåter. Kommunanställda jour- och familjehem kan behålla friskvårdsbidraget under tjänstledighet för uppdraget. HR-staben vid kommunledningsförvaltningen har tagit fram en rutin avseende att kommunanställda beviljas tjänstledigt för uppdrag som jour- eller familjehem, som ska syfta till att uppmuntra fler att vilja bli jour- eller familjehem.

Föräldraledighetslagen medger vissa rättigheter att få ledigt från sin anställning om man tar emot barn för stadigvarande vård och fostran. Uppdraget att vara familjehem är inte semestergrundande och berättigar inte till tjänstepension. Arvodet är dock såväl sjukpenning- som pensionsgrundande. Att som alternativ anställa familjehem i en kommun skulle i teorin medföra att medarbetare anställs dygnet runt, året om. De generella arbetsrättsliga regler som t.ex. reglerar arbetstagares arbetstid, arbetsmiljö, anställningsskydd skulle också behöva tillämpas på familjehem. Familjehem omfattas inte heller av några kollektivavtal i Sverige idag, vilket SKR i så fall skulle behöva utreda.

Oavsett om en familj är anställd i Linköpings kommun eller har sin anställning hos annan arbetsgivare är det barnets behov av att en, eller i sällsynta fall båda, familjehemsföräldrarna avstår arbete under en kortare eller längre period. I de fall där detta bedöms nödvändigt påverkar det familjehemmets arbetsgivare genom att arbetsgivaren behöver ersätta medarbetaren med annan personal under den period som medarbetaren är tjänstledig. Arbetsgivaren behöver också ha med i beräkningen att en medarbetare som tar uppdrag som familjehem, även under den tid som hen inte är tjänstledig, behöver kunna vara ledig viss tid för att kunna fullgöra sitt uppdrag. I uppdraget ingår att ha en tät kontakt med eventuell skola, hälso- och sjukvård, i vissa fall medverka vid umgängen etc. I vissa fall är barnets problematik så omfattande att det behöver finnas en familjehemsförälder hemma del av dag om barnet inte klarar av hela dagar på förskola eller fritidshem. Denna frånvaro från arbetet går inte att reglera generellt utan behövs bedömas utifrån varje enskilt barns behov.

Barn och ungas bästa

Barn och unga som placeras i familjehem är inte en heterogen grupp utan har olika behov vilka behöver matchas mot det blivande familjehemmets styrkor. En del barn och unga behöver placeras i en familj med ett större geografiskt avstånd till sin biologiska familj, detta ofta utifrån en skyddsaspekt. De flesta barn och unga som behöver placeras har dock ofta en fördel av att placeras i en familj i närområdet för kontinuitet i skolgång, eventuella fritidsintressen och för att enklare ha en relation till sin ursprungsfamilj.

Slutsatser

Behovet av familjehem har varit större än tillgången under de senaste åren i Linköpings kommun, och antalet placeringar i konsulentstödda familjehem har ökat. Barn har varit placerade i jourhem längre tid än vad som var avsett/planerat, i avvaktan på att finna ett lämpligt familjehem.

Andelen tillfälliga placeringar i konsulentstödda familjehem ökade kraftigt mellan 2019 och 2020 i Linköpings kommun, från 14 % till 24 % av det totala antalet barn och unga som var tillfälligt placerade.

Antalet barn som har stadigvarande placering i familjehem har minskat från 2018 till 2020. En del av minskningen beror på att de ensamkommande barn som varit placerade i familjehem avslutades. Andelen barn och unga som placeras i konsulentstödda familjehem har däremot ökat, från 22 % av det totala antalet till 30 % år 2019 och 29 % 2020. Kostnaderna för de konsulentstödd familjehemsvård i Linköpings kommun har ökat från 28 miljoner till 38 miljoner kronor mellan 2018 och 2020, medan kostnaderna för familjehemsvård i egen regi har minskat.

Rekryteringen av familjehem har sitt ursprung i en delvis annan form av samhälle, idag förvärvsarbetar oftast båda vuxna i en familj 100 %, och familjelivet är ofta ett tidskrävande projekt. Även målgruppen barn som behöver vård i familjehem har förändrats över tid avseende antal barn, åldrar och vårdbehov. Fler barn och unga har stora beteendevårigheter, bär på trauman och får neuropsykiatriska diagnoser än tidigare. Förutsättningarna för att rekrytera familjehem och jourhem har förändrats genom gruppen barn och ungas förändrade behov och tillgången på intresserade och lämpliga privatpersoner som är villiga att bli familjehem, och som kan matchas med kommunens efterfrågan av lämpliga hem. Men även av konkurrensen om familjehem mellan kommunen och privata aktörer/vårdbolag.

Det saknas nationell uppföljning, samt analys av framgångsfaktorer kring rekrytering inom familjehemsvård. Det finns regionala samverkansprojekt för rekrytering av familjehem i olika delar av landet, men det saknas systematiserad kunskap om hinder och framgångsfaktorer kring denna samverkan. Goda exempel pekar på att regional samverkan och regionala stödstrukturer underlättar möjligheterna för god rekrytering och matchning av familjehem.

Att underlätta för kommunanställda att ta uppdrag som familjehem kan på sikt bidra till att kommunen kan minska sitt behov av konsulentstödd familjehemsverksamhet

och att barn och unga kan placeras i närområdet. Det är dock inte tillräckligt. Social- och omsorgsförvaltningen kommer fortsätta utvecklingsarbetet av familjehemsvården och specifikt rekrytering i relation till det enskilda barnets behov. [Klicka här för att ange text.](#)